

Berényi Mihály–Bösze Péter

Tömören, helyesen, érthetően

Berényi Mihály

RÖVIIDEN, PONTOSAN

Napjaink egyik legnagyobb szakirodalmi „bűne” a szószátyárság (pleonazmus). Az alábbi példák a saját gyűjteményemből származnak. (Zárójelben feltüntettem az eredeti és az általam módosított mondat karakterben mért „hosszát” is.)

EREDETI MONDAT

A férfiklimax egy, az alacsony tesztoszteron szinttel összefüggő állapot, mely általában a 40 éves vagy annál idősebb férfiaknál jelentkezik. (141 karakter)

MÓDOSÍTOTT VÁLTOZAT

A férfiklimax tesztoszteronhiánnyal összefüggő állapot. Általában 40 év felett jelentkezik. (91 karakter)

Megjegyzés. Ha *általában jelentkezik 40 év felett*, fölösleges az *annál idősebb*. A *férfiaknál* is fölösleges, hiszen férfiklimaxról van szó.

EREDETI MONDAT

A csökkent hormonszint olyan tünetekkel járhat, melyek jelentős életminőség romlást eredményezhetnek. (101 karakter)

MÓDOSÍTOTT VÁLTOZAT

A hormonszintcsökkenés életminőség-romlást okozhat. (51 karakter)

Megjegyzés. Az életminőség romlását nem tekintjük eredménynek.

EREDETI MONDAT

A retrospektív tanulmányba olyan betegeket vontunk be, akiknek az életkora 70 éves vagy annál idősebb volt. (106 karakter)

MÓDOSÍTOTT VÁLTOZAT

A visszatekintő tanulmányba 70 év feletti betegek kerültek. (59 karakter)

Megjegyzés. A *retrospektív* jól helyettesíthető a magyar *visszatekintővel*. Nem az életkor 70 éves, hanem a beteg.

EREDETI MONDAT

A szerzők egy prospektív vizsgálat keretében, a preoperatív és a posztoperatív urodinamikai mérések eredményeinek összehasonlítása során elemezték a radikális prostatectomia hólyag és sphincterfunkcióra gyakorolt hatását. (221 karakter)

MÓDOSÍTOTT VÁLTOZAT

A szerzők előtekintő vizsgálattal, pre- és posztoperatív urodinamikai mérésekkel értékelték a radikális prostatectomia hólyag- és sphincterfunkcióra gyakorolt hatását. (169 karakter)

Megjegyzés. A *prospektív* előtti hangsúlytalan *egy* fölösleges.

EREDETI MONDAT

A katéter eltávolítását követően azonnal kontinens betegek preoperatív panaszmentesek voltak, műtét előtt urodinamikai eltérést ezen csoportban nem észleltünk és a pre, illetve posztoperatív mért maximális urethralis zárónyomás (nyugalomban és akaratlagos sphincterkontrakció során) értékek a később kontinenssé vált csoporttal szemben szignifikánsan magasabbak voltak ezen betegekben. (384 karakter)

MÓDOSÍTOTT MONDAT

A katéter eltávolítása után azonnal kontinens betegek a műtét előtt panaszmentesek voltak, urodinamikai eltérések nélkül. A pre- és posztoperatív maximális urethralis zárónyomásuk (nyugalomban és akaratlagos sphincterkontrakciókor) a később kontinenssé vált csoportnál szignifikánsan nagyobb volt. (298 karakter)

Megjegyzés. A nehézkes, rosszul tagolt mondat kettévontva is rövidebb. A *preoperatív* jelző (műtét előtti), a *preoperatív* határozó (műtét előtt), nem kellene ezeket összekeverni.

EREDETI MONDAT

Az ureteroszkópia során a kisebb köveket Dormia-kosárral távolítottuk el, míg a nagyobb kövek esetében lokális kinetikus zúzást is alkalmaztunk. (144 karakter)

MÓDOSÍTOTT MONDAT

Ureteroszkópiakor a kis köveket Dormia-kosárral távolítottuk el, a nagyokat előbb összezúztuk. (94 karakter)

Megjegyzés. A *lokális* jelző fölösleges, a *kinetikus* esetleg maradhatna.

EREDETI MONDAT

A műtétet követően akkor tekintettük kómentesnek a beteget, ha a beavatkozást követő 1 héten belül végzett kontroll röntgenfelvételen sem volt kimutatható kő. (158 karakter)

MÓDOSÍTOTT VÁLTOZAT

A beteget akkor tekintettük kómentesnek, ha az 1 héten belüli röntgenfelvételen sem látszott kő. (96 karakter)

Megjegyzés. Kőeltávolítás után, a *műtétet követően* a beteg már kétszeresen túl van a *beavatkozáson*, ezért az időpontra utaló mindkét kifejezés elhagyható.

Ha átlagoljuk az eredeti és a módosított mondatok karakter-számát, példamondataink 179-ről 122 karakterre rövidülnek. Más szóval: a 179 oldalas szakkönyvben 57 oldalra fölöslegesen költöttünk, elolvasásakor csak pazaroltuk az időnket.

Bósze Péter

MONDATSZERKESZTÉSI TÉVEDÉSEK, FÉLREÉRTHETŐ MONDATSZERKEZETEK

Az alábbi példák tudományos közleményekből származnak.

EREDETI MONDAT

A tanulmányok nagy részében a tesztoszteron- és androstenedion-szintek is csökkentek.

MÓDOSÍTOTT VÁLTOZAT

A tanulmányok többsége a tesztoszteron- és androsztendionszint csökkenéséről is beszámolt.

Megjegyzés. Nem a tanulmányokban csökkentek ezek a hormonszintek, hanem a betegek szérumban, a tanulmányokban ezekről olvashatunk. *A nagy részében* kifejezés szebben, tömörebben kifejezhető a *többsége* szóval. Magyarul *androsztendion* és nem *androsztenedion*.

EREDETI MONDAT

Kovács és munkatársai közleményében, egy előrettekintő, beválasztásos vizsgálat során 19 betegnél ellenőrző hastükrözést végeztek, és oldották az összenövéseket.

MÓDOSÍTOTT VÁLTOZAT

Kovács és munkatársai előrettekintő, beválasztásos vizsgálatukban 19 betegnél ellenőrző hastükrözést végeztek, és szétválasztották az összenövéseket.

Megjegyzés. Jellegzetes tévesztési hiba. A hastükrözést és az összenövések oldását nem a közleményben végezték. A betegeket vizsgálták, kezelték így. Másik gyakori hiba, hogy a szerzők a többes számmal nem egyeztetnek: Kovács és munkatársai *közleményükben* nem pedig *közleményében*.

EREDETI MONDAT

Jóllehet az emelkedett LH-szint gyakran jár androgénszint emelkedéssel, az önmagában emelkedett androgénszint nem vezet magasabb vetelési gyakorisághoz.

MÓDOSÍTOTT VÁLTOZAT

Jóllehet az emelkedett LH-szint gyakran társul az androgénszint emelkedésével, az utóbbi önmagában (egyedül) nem okoz vetélést.

Megjegyzés. Tévesen és körülményesen szerkesztett mondat. Az *önmagában emelkedett androgénszint* kifejezésben nem szerencsés a sorrend. A szerző ugyanis azt akarja mondani, hogy az emelkedett androgénszint egyedül (önmagában) felelős a kérdéses eseményért, nem biztos azonban, hogy az olvasó így is érti. A félreérthetőség a szavak sorrendjének változtatásával könnyen elkerülhető: *önmagában az emelkedett androgénszint*. A *nem vezet magasabb vetelési gyakorisághoz* kifejezés jellegzetes példája a körülményes fogalmazásnak, az angol nyelv hatásának. A kifejezésben okozati összefüggés sejlik, amelyet a magyar szövegszerkesztés pontosan kifejez: *nem okoz vetélést*. Az *androgénszint emelkedéssel* kifejezés jelöletlen birtokos viszony, ezért egybe- (kötőjellel) írandó: *androgénszint-emelkedéssel*. Az ilyen hosszú szavak azonban nehézkesek, a szerkesztett változat tetszetősebb: *az androgénszint emelkedésével*.

EREDETI MONDAT

Egereknél a túl korai progeszteron hatására a petesejtek [...].

MÓDOSÍTOTT VÁLTOZAT

Egereknél a túl korai progeszteronhatás a petesejtek [...].

Megjegyzés. A szerző azt akarja kifejezni, hogy *Egereknél, ha a progeszteronhatás túl korán érvényesül, a petesejtek [...]*. Nem a progeszteron túl korai, hanem a hatása jelentkezik túl korán, és ennek oka a progeszteron túl korai képződése. Voltaképpen a birtokos jelzős szerkezet tévesztéséről van szó: *túl korai progeszteronhatás*, és nem *túl korai progeszteron hatása*.

EREDETI MONDAT

Csökkenti a szérumban az ösztrogének mennyiségét és így az LH-termelésre ható pozitív feedback szintet.

MÓDOSÍTOTT VÁLTOZAT

Csökkenti a szérumban az ösztrogének mennyiségét és így az LH-képződést serkentő visszajelzést.

Megjegyzés. *A pozitív feedback szint* kifejezés többszörösen nehézkes a magyarban: a *pozitív feedback szerkezet* magyarul 'pozitív (serkentő) visszajelzés'-t jelent. A *feedbackszint* kifejezés fonák és zavaró: a feedbackhatás (a visszajelzés) nagyságára utal. A *hormonszint* kifejezés mintájára a *szint* szóból a szérumban keringő valamilyen molekula mennyiségére is gondolhatunk. A szokásos hiba továbbá: nem *feedback szint*, hanem *feedbackszint* (jelöletlen birtokos szerkezet).

EREDETI MONDAT

Magyarországon évente kb. 1500 új méhnyakrákos beteget fedeznek fel és kezelnek, ebből kb. 600 halálos kimenetelű.

MÓDOSÍTOTT VÁLTOZAT

Magyarországon évente kb. 1500 új méhnyakrákos beteget fedeznek fel és kezelnek, közülük hozzávetőleg 600 hal meg.

Megjegyzés. Nem a beteg halálos kimenetelű, hanem a betegség. A beteg meghal, mert a betegség halálos kimenetelű.

EREDETI MONDAT

Lokális alkalmazása esetén helyi mellékhatások inkább 1% feletti koncentrációban észlelhetők.

MÓDOSÍTOTT VÁLTOZAT

Helyi alkalmazásakor mellékhatásokat leginkább az 1%-nál töményebb gyógyszer okoz.

Megjegyzés. Valójában a szakember megérti az eredeti mondatot, mégis az a benyomása, hogy a mellékhatások észlelhetők 1% feletti koncentrációban. A mondat szerkesztés feltétlenül ezt sugallja, de így értelmetlen, ezért kell kikövetkeztetni, hogy miről van szó.

EREDETI MONDAT

A szervátültetés előtt már jelenlévő HSV-antitestek a későbbi visszatérő fertőzés nagy valószínűségét vetítik előre, az esetleg kialakuló progresszív betegségben a légzőrendszer, a nyelőcső vagy akár a gyomor-bélrendszer is érintett lehet.

MÓDOSÍTOTT VÁLTOZAT

Ha a szervátültetéses betegek szérumában a HSV-ellenanyagok már a műtét előtt kimutathatók, valószínű, hogy a szervátültetést követően a HSV-fertőzés kiújul, és a légzőszervekre, a nyelőcsőre és a gyomor-bél rendszerre is ráterjedhet.

Megjegyzés. A fogalmazás angolos, mintha tükörfordítás lenne, továbbá nehézkes is. Jellegzetes terjengősség: *a későbbi visszatérő fertőzés nagy valószínűségét vetítik előre, egyszerűbben: valószínű, hogy a betegség kiújul.* Hasonlóan terjengős: *az esetleg kialakuló progresszív betegségben, tömören: a kiújult betegségben.*

EREDETI MONDAT

Ahhoz, hogy mégis képesek legyünk a diagnózisra, meg kell értenünk a vírus pathomechanizmusát, a különböző tüneti fázisok kialakulásának menetét.

MÓDOSÍTOTT VÁLTOZAT

A kórismézéshez szükséges, hogy tisztában legyünk a vírusfertőzés egyes szakaszainak és azok tüneteinek kórkialakulásával.

Megjegyzés. A fogalmazás magyartalan, az angol mondat szerkesztést tükrözi, továbbá döcögös is. A mondat nehezen érthető. Víruspatomechanizmus nincs, kórfolyamata a vírusfertőzésnek van.

EREDETI MONDAT

A HPV fertőzés nem mindig jár tünetekkel: a fertőzés látens, szubklinikus és klinikus lehet.

MÓDOSÍTOTT VÁLTOZAT

A HPV-fertőzés nem mindig okoz tüneteket: lehet tünetmentes, sőt rejtett is.

Megjegyzés. A HPV-fertőzés kötőjellel írandó. A betegség nem klinikus, a gyakorló orvost szokás klinikusnak nevezni. A *klinikus lehet* azt akarja kifejezni, hogy tünetei vannak, ám a mondat első feléből (*A HPV-fertőzés nem mindig okoz tüneteket*) egyértelmű, hogy az efféle előfordul, sőt valószínűleg ez a betegség gyakoribb formája. A *látens* betegséget *rejtett* betegségnek fordíthatjuk. A *szubklinikus* klinikai tünetek nélküli betegség, másként: *tünetmentes* betegség. A szakmai meghatározás emellett magában foglalja, hogy a betegség ebben a szakaszában bizonyos klinikai viz-

sgáló módszerekkel már felismerhető, szemben a rejtett formával, amely még ezekkel sem.

EREDETI MONDAT

A citológiai kép azonban csak a fertőzés meglétére utal, de ezen az alapon nem lehet meghatározni, hogy alacsony, átmeneti, vagy magas rizikójú víruscsoport okozza-e a fertőzést.

MÓDOSÍTOTT VÁLTOZAT

A sejtkép csak a fertőzést jelzi, de azt nem, hogy kis, mérsékelt vagy nagy kockázatú vírus okozza-e.

Megjegyzés. A mondat terjengős: a mondat közepe (*de ezen az alapon nem lehet meghatározni*) például teljesen elhagyható. A *meglétére utal* helyett a *jelzi* (vagy *utal*) sokkal egyszerűbb. A *rizikó* (kockázat) soha nem *magas* vagy *alacsony*.

EREDETI MONDAT

A β 1- és β 4-integrinek in vivo gátlásával a ráksejtek ép sejtekké alakulta normál fenotípust eredményezett az addig malignus epithelsejteknek.

MÓDOSÍTOTT VÁLTOZAT

A β 1- és β 4-integrinek gátlásával a ráksejtek a szervezetben ép sejtekké alakultak.

Megjegyzés. Ez tipikus esete annak, hogyan nem szabad mondatot alkotni: mondat szerkesztés minden részében van kivetnivaló. A *ráksejtek ép sejtekké alakulta normál fenotípust eredményezett az addig malignus epithelsejteknek* egyszerűen azt jelenti, hogy a ráksejtek ép sejtekké alakultak. Az *ép sejtekké alakulta* régies forma, nem használjuk; *normál fenotípus* = ép, szabályos; *malignus epithelsejt* = ráksejt; *az addig* teljesen szükségtelen, hiszen nyilvánvaló, hogy amikor a ráksejt ép sejté vált, tovább már nem ráksejt és fordítva.

EGYÉB PÉLDÁK A következő példában az idegen szavak túlzott használatát látjuk: *Az ECM egyszелеktív makromolekuláris szűrőként is szolgál, befolyásolja a sejtek differenciálódását, a mitogenezist és a morfogenezist is.* Ugyanezt magyarul is ki lehet fejezni: *Az ECM kiválasztó szűrő, a nagy molekulát tartja vissza, s így befolyásolja a sejtelkülönülést, a sejtosztódást és a sejtek kialakulását is.*

Az alábbi példák pedig a terjengősség jellegzetes megnyilvánulásai is: *kifejezett mitogenetikus aktivitással rendelkeznek, helyette: kifejezetten sejtosztódást fokozók; különböző proteolitikus aktivitással rendelkező enzimekből, helyette: különböző fehérjebontó enzimekből; fontos szerepet töltenek be, helyette: fontosak; tumorstromasejt-populációval ellentétben, helyette: a daganat stromasejtjeivel ellentétben; a fertőzés a jelenlegi terápiás lehetőségek birtokában nem gyógyítható, helyette: a fertőzés jelenleg nem szüntethető meg.*

A terjengősség jellegzetes példái tehát: a *rendelkezik* igével és származékaival átvitt értelmű birtoklást, különösen nem személyre vonatkoztatva, ne fejezzünk ki. A *szerepet töltenek be*

felesleges kifejezés, elhagyható. *Tumorstromasejt-populációval* visszatetszően hosszú kifejezés; egyszerűbben: *adaganatstromasejtjeivel*. Az utolsó példából a mondat fele (*terápiás lehetőségek birtokában*) elhagyható.

Túlságosan bonyolult és nem szerencsés a következő, befejezett melléknévi igeneves szerkezet: *a Leydig-sejtek alulreprezentáltak*, helyette egyszerűbben így lehet fogalmazni: *kevés Leydig-sejt*. *A Melyek az alacsony és magas kockázatú rizikó faktorok?* kérdés pedig szerencsésebb ebben a formában: *Melyek a kis és a nagy kockázati tényezők?* A kockázat nagy vagy kicsi stb., de soha nem alacsony vagy magas. A *magas szó* efféle használata angol fordítás, a *high-risk factor* kifejezésből származik, ám a német *hoch* szónak is hatása lehet. A *kockázatú rizikó faktor* kifejezés többszörösen hibás: a *kockázatú rizikó* magyarul 'kockázati kockázati', tehát fölösleges szóismétlés, a *rizikó faktor* egyértelmű jelöletlen birtokos viszony, tehát egybeírandó (*rizikónak a faktora, rizikófaktor*); magyarul: *kockázati tényező*, ám találón *kockázattényezőnek* is mondhatjuk.

TÖPRENGÉS A példák azt sugallják, hogy a szerzők követik az angolos mondat szerkesztést, talán abban a hiedelemben, hogy írásuk így tudományosabb. Nehéz elhinni, hogy az ilyenfajta írásmód, az „angolkóros” fogalmazásmód nem szándékos, hiszen ekként világosan gondolkodni magyarul vajmi kevésé lehet. Ám az sem kizárt, hogy a sok-sok angol szakirodalom példája kóros magyar írásmóddá rögzült. A legnagyobb gond mégsem az, hogy az ilyen írásforma vétek az orvosi és a magyar nyelv meg az orvosi tudatunk ellen, hanem, hogy nehezen érthető, sőt félreérthető.

A tudományos közlemények célja az olvasó megfelelő tájékoztatása a betegellátás jobbítása érdekében. A jó- vagy rosszhiszemű félrevezetés egyaránt ártalmas, a betegek kárát okozza. Tévedés azt hinni, hogy a terjengős, tudálékos, magyaridegen mondatok a tudományosak. Ellenkezőleg: a terjengősség a tudományírás métélye. A magyarul írt, egyszerű, tömör mondatokban fogalmazott közlemény nemcsak, hogy nem tudománytalan, de érthető, sőt tetszetős is.

„A magyar nyelv eredete nagyon messzire megy vissza. Rendkívül különleges módon fejlődött, és strukturája visszanyúlik arra az időre, mikor még a jelenleg Európában beszélt nyelvek nem léteztek. Egy olyan nyelv, mely szilárdan és határozottan fejlesztette magát, matematikai logikával, harmonikus összeilleszkedéssel, ruganyos és erős hangzatokkal. Az angol ember büszke lehet anyanyelvére, mely az emberiség történetére és múltjára utal. Az eredetén meglátszik az a különböző nemzetektől származó réteg, melynek összességéből kialakult. Ezzel szemben a magyar nyelv egy tömör kődarab, melyen a viharok a legcsekélyebb karcolást sem hagyták. Nem olyan, mint egy naptár, mely a korral változik. Nincs szüksége senkire, nem kölcsönöz s nem von vissza, nem ad és nem vesz el senkitől. Ez a nyelv a legrégebb, a legdicsőségesebb monumentje egy nemzeti egyeduralomnak, és szellemi függetlenségnek. Amit a tudósok nem tudnak megoldani, elhanyagolják, úgy a nyelvkutatásban, mint a régészetben. Az egyiptomi templomok mennyezete – mely egyetlen szikladarab-ból készült – megmagyarázhatatlan. Senki sem tudja, honnan származik, melyik helységről hozták ezt a furcsa, bámulatos masszát. Hogyan szállították és emelték fel a templom tetejére. A magyar nyelv eredete ennél sokkal csodálatosabb fenomén. Aki megoldja, isteni titkot fog analizálni és a titok első tézise: Kezdetben vala az Ige és az Ige Istennél vala és az Ige maga vala az Isten.”

Sir John Bowring, 1830